

EL CAMP DE LES LLOSES (TONA, OSONA)

*La museïtzació gradual d'un jaciment
en procés d'excavació i la creació del
seu centre d'interpretació*

MONTSERRAT DURAN
IMMA MESTRES

EL TERRITORI

El municipi de Tona es localitza a la zona intermèdia de les conques hidrogràfiques dels rius Ter i Congost, al sud de la plana de Vic. El jaciment del Camp de les Lloses es troba situat al peu de la vessant sud del turó del Castell. Geològicament presenta nivells de llims argilosos dipositats sobre les margues eocèniques típiques de la zona. El sòl és molt fèrtil per al conreu agrícola, així com per a l'obtenció de matèries primeres per a construcció (Reguant, Busquets i Vilaplana, 1986, 19).

Aquesta riquesa fou des de la prehistòria un dels factors que van condicionar favorablement la implantació de població en el territori. L'àrea excavada correspondria a la part terminal del turó, i presenta un relleu de petits reguerons d'erosió formats per l'aigua de pluja anomenats xaragalls, que configuren petites valls de secció en V i formen un modelat provocat per l'acció erosiva de les aigües d'escorriment que llisquen pels pendents i que es reuneixen per formar corrents més forts (i per tant valls més profundes) a les confluències.

Amb posterioritat a l'abandonament del lloc, la ubicació del poblat al peu del turó i l'arrossegament ràpid de materials van facilitar la formació de grans estratigrafies que afavoriren relativament la conservació de les restes. No obstant això, aquestes mateixes argiles (molt orgàniques i impermeables) han actuat desfavorablement en la conservació de les estructures murals un cop exhumades.

LA SEQUÈNCIA: LES FASES D'OCUPACIÓ

La fundació estratègica del Camp de les Lloses es relaciona amb una cruïlla de camins.

Els nivells més antics daten d'entre el bronze final i el període preibèric (del segle VIII al V aC). L'ocupació més important, però, correspon a un *vicus* de caràcter militar amb una cronologia al voltant dels anys 120-80 aC i està relacionada amb la construcció d'una de les infraestructures viàries que comunicaven la costa mediterrània amb l'interior del país. També s'han documentat estructures d'entre el 25 aC i el 60 dC que responen a noves formes d'implantació en el territori característiques de la romanització.

La visió de conjunt que ofereix la cultura material ens porta a considerar un espectre cronològic ben delimitat, tant a partir de les evidències numismàtiques com de les dels vasos i contenidors ceràmics. Mentre que el nombrós numerari recuperat ens portaria a considerar un terme *post quem* de darrer terç del segle II aC, el material ceràmic d'importació sembla circumscriure aquesta cronologia a les darreries de la centúria, més aviat a un període emmarcable entre el 125-80 aC per als edificis A, B, D i E.

A partir de l'anàlisi dels diferents grups ceràmics, la fàcies de la vasiella i de la ceràmica comuna al Camp de les Lloses resulta lleugerament posterior a la dels campaments numantins (Sanmartí Grego, Principal, 1997, 38-65).

D'altra banda, el material amfòric ofereix un espectre pràcticament parell tot i la seva varietat, però que vindria marcat per l'absència de contenidors itàlics Dr 1B, la qual cosa permetria considerar un terme *ante quem* 100-90 aC per a la formació del conjunt (Miró 1991, 60).

Així doncs, i a la llum de les consideracions cronològiques anteriorment exposades, els edificis A, B, D i E formarien part d'un assentament situable entre un moment immediatament posterior a la presa de Numantia (133 aC) i l'inici del segle I aC. En conseqüència, sembla lícit suposar-li un període de vida relativament curt, que abastaria entorn d'uns 25-30 anys, i que ens ofereix elements suficients per pensar en un abandó no sobtat, però sí prou ràpid com per afavorir la formació d'uns conjunts d'amortització del material tan complets.

Aquesta cronologia ajustada i concreta, ultra la seva funcionalitat centrada en l'elaboració i la transformació de metalls, ens porta necessàriament a relacionar l'existència d'aquest assentament amb la intensificació del procés de romanització a terres catalanes (sobretot a la Catalunya interior i occidental), que sembla fer-se més palès a partir d'aquests moments posteriors a les Guerres Celtibèriques (per exemple, amb les fundacions de Iesso, Aeso i possiblement Sigarra, i remodelacions a Ilerda).

Tanmateix, no hauríem de desdenyar el possible paper del Camp de les Lloses com a centre de distribució i mercat d'abast més ampli que el del propi abastament de la comunitat local, vinculat a la seva ubicació geogràfica (cruïlla de camins i ben comunicat). Més concretament, s'hauria de vincular aquesta activitat a la construcció de les noves infraestructures viàries que travessaran la comarca cap a l'interior i la costa catalana, de les quals es té constància a partir de les troballes de mil·liaris (precisament un d'ells aparegut al Vilar de Tona) amb el nom del procònsol Mani Sergi, que ha estat datat c. 110 aC (Rodà, 1989, 48).

L'existència de gran quantitat de numerari, el funcionament de diversos tallers metal·lúrgics on es treballa el ferro i el coure i els seus aliatges,

Vista dels edificis A i B

l'ús habitual de vaixel·la fina de taula importada, la presència de ceràmica comuna itàlica i d'imitacions indígenes d'aquesta, la recepció de productes alimentaris d'un cert valor (detectables a partir de llurs continents amfòrics) i la identificació de certes pràctiques religioses (per exemple, presència d'una *arula* portàtil), ens porta a plantejar com a hipòtesi de treball la possibilitat de l'establiment d'individus romanoitàlics o bé d'ibers molt romanitzats¹ al Camp de les Lloses, segurament vinculats a les tasques de construcció de la via romana, les quals es desenvoluparan al llarg d'aquesta zona.

No obstant això, l'ocupació del Camp de les Lloses no acaba amb l'abandó precipitat dels edificis A, B, D i E. Les darreres excavacions efectuades a l'edifici C han posat de manifest que aquesta estructura fou bastida a inicis del darrer quart del segle I aC (c. 30 aC), en un moment en què els edificis A, B i D feia ja més de quaranta anys que havien estat abandonats. Si bé havia de continuar conservant-se la memòria de l'existència d'un assentament a l'indret, hi ha una ferma voluntat dels nous pobladors de no vincular-s'hi: en són proves el fet que s'escollís un espai que afectava directament l'edifici D, que en resultà afectat i destruït, sense aprofitar-ne cap estructura, i que no es remoguessin les restes dels edificis A i B (molt probablement encara visibles). L'orientació de l'edifici C, tot i ser similar,

divergeix de la que oferien els edificis A, B i D, i mostra així de nou la seva planificació i no vinculació als altres edificis. Així doncs, sembla confirmar-se un important hiatus en l'ocupació de l'indret. Però curiosament, en ser reocupat, serà per recuperar-hi l'activitat que l'havia caracteritzat en el període anterior, és a dir, el treball metal·lúrgic.

Contràriament al que sembla succeir en els edificis A, B i D, l'edifici C presentaria un segon, i darrer, moment d'ocupació en què l'espai de l'edifici es reestructuraria parcialment. Si bé no disposem encara d'elements que permetin una atribució cronològica més precisa, sembla prou raonable pensar, a partir de les restes materials recuperades, que aquesta remodelació tindria lloc en algun moment del darrer quart del segle I aC. Així doncs, és probable que la primera fase d'ocupació s'hagi de situar *grosso modo* entorn de l'any 25 aC.

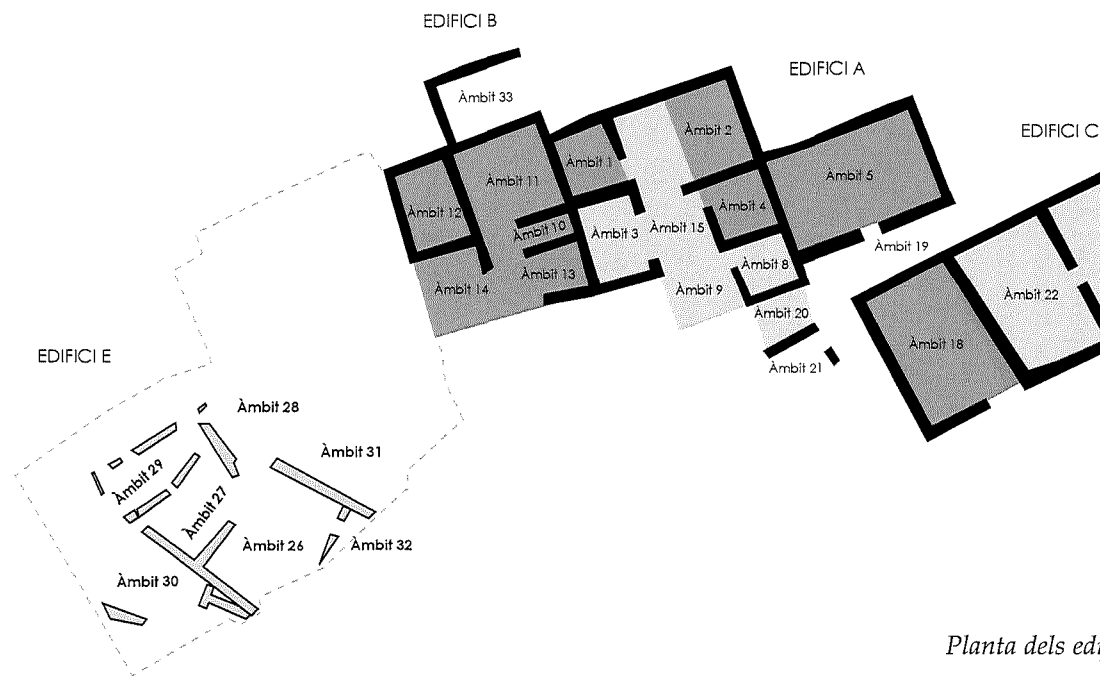
D'altra banda, el moment final d'abandó de l'edifici C cal emplaçar-lo c. 60 dC, a partir de la datació de les ceràmiques, que ens proporciona un teòric període de funcionament entre el 10 aC i el 60 dC per a la segona i darrera fase d'ocupació de l'edifici C.

Les darreres excavacions arqueològiques dutes a terme durant els anys 2006 i 2007 han posat al descobert estructures murals corresponents a un nou edifici, anomenat E; aquest està en fase d'excavació, si bé podem avançar que es correspon cronològicament als edificis A, B i D. L'edifici, a diferència dels anteriors, presenta una planta rectangular encara per delimitar, atès que les estructures murals d'un dels àmbits es troben sota el camí d'accés actual al jaciment i no ha estat possible exhaurir l'excavació. El sistema constructiu és parell al dels edificis abans esmentats, si bé el grau de conservació és més deficient. S'han documentat parets d'una primera fase de l'edifici, que presenten una orientació diferent a les de la segona fase d'ocupació, encara per delimitar i excavar.

Una de les darreres aportacions ha estat la documentació d'una estructura pavimentada corresponent a un espai de circulació o carrer que, en diagonal, respecte als edificis B i E, organitzaria urbanísticament l'assentament. En un segon moment, avui encara per precisar cronològicament, aquest espai de pas s'amortitza i part del carrer és ocupat per l'edifici B, alhora que es construeix un nou espai de circulació o carrer a una cota més alta i lleugerament desplaçat vers el sud-est.

Malgrat tot, la problemàtica que presenta el Camp de les Lloses no ha de ser analitzada de manera aïllada i individual, sinó que més aviat cal entendre-la en el marc més ampli dels canvis que al llarg dels segles I I -I aC anirà experimentant el territori ausetà,² els quals configuren la consolidació del procés de romanització a la zona i han de culminar amb la cristallització de l'Ausa romana.

EL CAMP DE LES LLOSES (TONA, OSONA)
PLANTA DE LES ESTRUCTURES
ESCALA 1/250

Planta dels ed

EL PROJECTE DE MUSEÏTZACIÓ I LA CREACIÓ D'UN PARC ARQUEOLÒGIC

Després de 15 anys d'intervencions més o menys continuades, iniciades l'any 1991, s'han excavat un conjunt d'edificacions relacionades amb una singular col·lecció arqueològica, avui contextualitzada i exposada al Centre d'Interpretació.

El jaciment, actualment protegit i declarat BCIN (DOGC núm. 2077, 27-06-95), ocupa uns 8.000 m² i se n'ha excavat aproximadament una quarta part.

Durant els treballs d'intervenció arqueològica s'han documentat cinc edificis, que presenten habitacions dedicades a diferents activitats: domèstiques, artesanals i de culte. Les construccions són fonamentalment de planta quadrangular (edificis A i B) o bé rectangular (edificis C i E), i estan –la majoria– adossades i disposades en bateria. Els fonaments i els sòcols són de pedra, les parets de tàpia, els sòls de terra trepitjada i les cobertes, vegetals amb embigats de fusta, la gran majoria de roure. Una excepció és l'edifici C, de fundació més tardana, que es diferencia clarament dels altres per la planta rectangular i la coberta de tègules.

La transformació del jaciment en parc arqueològic ha estat possible gràcies a la municipalització de la propietat del solar i, paral·lelament, a la creació d'un Pla Director (Duran, Mestres, 2002), encarregat des de la Generalitat de Catalunya i articulat en quatre grans eixos d'actuació:

1. conservació i restauració de les estructures visitables;
2. museïtzació del jaciment amb la creació d'un circuit de visites senyalitzat;
3. creació d'un centre d'interpretació amb l'elaboració i execució dels projectes arquitectònic, museològic i museogràfic;
4. continuïtat de les excavacions.

Les excavacions arqueològiques han proporcionat dades molt interessants per al coneixement de la cronoestratigrafia de l'assentament i de la funcionalitat dels àmbits en les diferents fases d'ocupació, però alhora han deixat les restes exposades a l'extrema climatologia local durant llargs períodes de temps.

La gran varietat i quantitat d'estructures de combustió relacionades amb la transformació i elaboració de metalls, juntament amb d'altres vinculades a les activitats domèstiques (com ara llars, banquetes, elements de suport...) i també amb les inhumacions infantils, són els elements distintius del projecte de consolidació i restauració. L'existència d'aquests elements permet entendre les activitats de la comunitat que vivia a l'assentament. Tanmateix els sistemes constructius d'aquestes estructures –especialment les més dèbils, fetes de terra, i algunes de pedra i terra– comportaven una problemàtica de conservació a l'hora d'exposar-les.

Criteris de conservació, restauració i museïtzació del jaciment³

Els objectius bàsics dels treballs consistien a dur a terme les obres de consolidació, adequació i drenatge necessàries per garantir la conservació del jaciment, i fer possible un itinerari didàctic de les restes arqueològiques que presentés adequadament aquest patrimoni.

Amb la finalitat d'aconseguir una consolidació i una protecció perdurables, atenent els resultats obtinguts de les intervencions arqueològiques i les condicions climàtiques del lloc, va ser necessari plantejar, a banda de la consolidació estructural dels fonaments i d'alguns elements lítics, la reintegració general dels coronaments dels murs. La funció principal d'aquests recreixements era servir de coberta o capa de sacrifici que garanteix la conservació de les restes originals.

El criteri fonamental ha estat respectar al màxim el sistema constructiu del mur, amb l'ús de materials estables i innocus per a la pedra i la reintegració de volums fins a l'alçada màxima conservada de cadascun dels àmbits, afegint com a màxim una o dues filades de pedra, com a capa de sacrifici.

La reversibilitat de les reintegracions és possible gràcies a la diferenciació interna mitjançant la interposició d'una malla de fibra de vidre, clara i permanent, entre el mur autèntic i la zona reintegrada, cosa que garanteix la seguretat en la identificació dels paraments i facilita futures intervencions.

En general, la gran majoria dels murs i paraments estaven afectats per la pèrdua de material d'unió entre les pedres (fonamentalment terra) i també per la pèrdua de fonamentacions. Per dur a terme la consolidació es plantejaren reforçaments de la terra base dels murs i desmuntatges parcials dels paraments que presentaven una estabilitat més precària, per a la posterior reposició mitjançant morters de calç hidràulica i càrregues inerts, adients en granulometria i color, pel tal d'aconseguir l'aspecte més proper al dels materials originals del jaciment.

Finalitzat el procés de consolidació, es procedí a la realització de les reintegracions fins arribar a les cotes documentades durant l'excavació.

L'altre gran objectiu del projecte, a banda de la conservació de les restes, era la creació d'un passeig didàctic pels diferents edificis. Per aconseguir aquest objectiu es va optar per reproduir les estructures peribles en la reconstrucció dels paviments. Per a l'execució d'aquest apartat del projecte fou necessari crear prèviament una xarxa de drenatges, mitjançant tubs de PVC i capes de graves, que eliminés les retencions d'aigua, principals causants de la degradació de les restes.

Els treballs de conservació i restitució d'elements, la creació d'accessos provisionals i la senyalètica en els diferents punts d'interès permeten al visitant seguir un circuit de visita i accedir a les diferents estances museïtzades, tot assolint una comprensió del seu funcionament.

Creació del Centre d'Interpretació

L'edifici

Arquitecte: Pere Molina i Vall-llovera

Promotor: Ajuntament de Tona

Arquitecte tècnic: Lluís Poblet i Teixidor

Constructora: PROSA / J. Pujol Ges

Superfície: 200 m²

L'edifici ha estat finalista de la 4a Biennal d'Arquitectura de les comarques de l'Anoia, Bages, Berguedà i Osona, 2006.

El projecte museològic i museogràfic

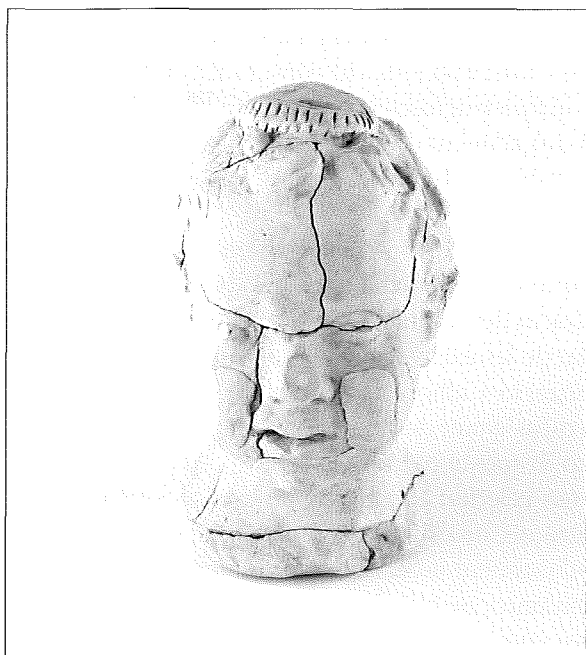
El projecte museològic desenvolupat al Centre d'Interpretació contempla l'exposició de dues col·leccions arqueològiques. D'una banda, el centre acull la col·lecció local, que havia estat exposada a l'antic Museu Municipal, i de l'altra, l'exposició de les peces documentades al jaciment del Camp de les Lloses durant les excavacions dutes a terme des de l'any 1991 fins a l'actualitat, amb el permís de la Direcció General del Patrimoni Cultural de la Generalitat de Catalunya.

La museologia pren com a premissa fonamental la interpretació històrica, amb la consegüent contextualització de totes les peces exposades. També tracta el poblament i territori dins d'un context històric general i local, aprofundint en aspectes com la relació amb el medi i l'explotació dels recursos. El patrimoni arqueològic (moble i immoble), més enllà dels seus valors intrínsecs, plasma tot un seguit de processos històrics, econòmics, socials i culturals.

La col·lecció monogràfica del Camp de les Lloses s'exposa en una de les sales del centre. Les peces escollides per a l'exposició complementen el discurs desenvolupat en els panells explicatius sobre aspectes històrics, tecnològics, econòmics, socials i culturals. Malgrat les similituds amb el discurs de la sala local, el conjunt de peces recuperades a través d'excavacions sistemàtiques obre moltes més expectatives d'interpretació històrica, i el projecte museològic se'n fa ressò a través d'objectius més amplis.

L'estat actual de l'excavació i la recerca al Camp de les Lloses se centra fonamentalment en la fase d'ocupació romanorepublicana, la més singular des del punt de vista arquitectònic i urbanístic. Aquesta realitat ha condicionat la difusió d'aquest període tant al jaciment com al centre. La museologia apareix directament lligada al projecte de museïtzació de les restes arqueològiques. Es tracta d'un discurs interrelacionat, de dos espais visitables que es complementen.

L'elecció de les peces de l'exposició permet desenvolupar aspectes com els productes de consum i els intercanvis, els recursos i la seva explotació, els cultes, els processos artesanals (teixit, metal·lúrgia...) i la circulació monetària.

Vas plàstic amb rostre infantil

L'associació de les peces s'ha fet també conjuminant criteris que n'afavoreixin la conservació (per exemple, amb associacions per tipus de materials). La conservació de les peces exposades segueix un projecte de conservació preventiva mitjançant la climatització de les sales i els expositors i a través dels treballs constants de consolidació i restauració dels objectes.

El caràcter científic i alhora didàctic de l'exposició ha estat possible a partir dels dos nivells de lectura dels panells explicatius, complementats amb planimetries, imatges fotogràfiques o bé dibuixos d'interpretació històrica.

Un darrer concepte que cal considerar és que, malgrat el caràcter permanent de l'exposició, es considera alhora oberta, atès que les noves excavacions han d'aportar nous materials que amb el temps podran integrar-se a la mostra actual.

EL JACIMENT MUSEÏTZAT EN FUNCIONAMENT

El Camp de les Lloses és un exemple en positiu de la problemàtica de transformació urbanística a favor de la integració i explotació del patrimoni arqueològic local.

La creació del conjunt arqueològic del Camp de les Lloses constitueix un exemple atípic, conseqüència de la gran implicació i compromís municipal en la

gestió, el manteniment i la difusió del patrimoni local. La valorització de les restes arqueològiques mitjançant les intervencions de conservació i museïtzació, juntament amb la creació de les infraestructures i els equipaments culturals, són una aposta de futur. La situació del jaciment dins el nucli urbà ha permès la creació d'un parc o reserva d'espai públic amb un ús social per a la comunitat amb tots els avantatges que això comporta.

El cofinançament entre l'Ajuntament de Tona i la Generalitat de Catalunya, així com la col·laboració de la Diputació de Barcelona, a més d'altres entitats privades, han fet realitat la inauguració del conjunt.

D'altra banda, la continuïtat de les excavacions dóna sentit al projecte d'investigació, conservació i museïtzació i alhora es converteix en un important recurs pedagògic que permet la difusió tant dels procediments arqueològics com dels de conservació i restauració. L'aposta per una excavació i una museïtzació graduals permet establir amb més celeritat el contacte amb la societat i abreujar el període d'incomunicació entre els investigadors i el públic en general. La inversió econòmica practicada al jaciment reverteix de forma més eficaç a partir de l'intercanvi cultural que la dinàmica de treball comporta. L'aposta d'apropar el visitant físicament a les restes comporta una atenció i cura constant que es materialitza en els treballs de manteniment anuals al jaciment.

La revalorització de les restes arqueològiques aporta beneficis tant des del punt de vista cultural com econòmic, a partir de l'increment turístic al municipi. La continuïtat de les excavacions permetrà, en el futur, la incorporació progressiva de noves estructures al parc, amb el consegüent creixement de l'interès monumental del conjunt.

NOTES

1. En aquesta dinàmica caldria també incloure les restes del monument funerari de Malla (Osona), indret situat a pocs quilòmetres del jaciment del Camp de les Lloses. Segons interpretacions recents, aquest grup escultòric es dataria del final del segle II aC, i hauria estat concebut amb una temàtica itàlica i per a un client itàlic notable, establert a la zona (Rodà 1998, 271).

2. Sobretot a partir de les variacions en el patró d'assentament; d'un moment preromà caracteritzat pels establiments de tipus *oppidum* com Casol de Puigcastellet (Folgueroles), Turó del Montgròs (el Brull) i l'Esquerda (Roda de Ter), en el decurs del segle II aC, sorgiran nombrosos assentaments de tipus rural al pla, amb una certa predilecció agrícola: es Serrases i Puig Guardial (Torelló), Savassona (Tavernòles), Cap del Pont del Gurri (Vic), Can Caseta (Manlleu) i el Clascar (Malla). La identificació d'aquests nuclis d'hàbitat assenyala que, d'ençà del segle II aC, l'explotació agrícola s'orienta vers els recursos del pla.

3. El projecte de conservació i consolidació del jaciment ha estat elaborat i executat per l'empresa Gamarra & Garcia. Conservació-Restauració.

BIBLIOGRAFIA

- R. ÁLVAREZ; M. DURAN; I. MESTRES; D. MOLAS; J. PRINCIPAL: 2000. «El jaciment del Camp de les Lloses (Tona, Osona) i el seu taller de metalls». *III Reunió sobre Economia en el Món Ibèric*. SAGUNTM-PLAV, Extra 3.
- M. DURAN; I. MESTRES; D. MOLAS; J. PUJADES: 1995. «L'establiment iberoromà del Camp de les Lloses (Tona, Osona)». *Tribuna d'Arqueologia 1993-1994*.
- M. DURAN; I. MESTRES; J. PRINCIPAL: 2001. «El Camp de les Lloses (Tona, Osona)». *Actes de les Jornades d'Arqueologia i Paleontologia*, vol. II.
- M. DURAN; I. MESTRES: 2002. Projecte global d'intervenció al jaciment del Camp de les Lloses (Tona, Osona). 2002. Generalitat de Catalunya (inèdit).
- M. DURAN; I. MESTRES: 2005-06. *Projecte museogràfic i museològic del jaciment arqueològic del Camp de les Lloses (Tona, Osona)*. 2005-2006. Generalitat de Catalunya (inèdit).
- M. DURAN; A. GAMARRA; I. MESTRES: 2007. «La musealización gradual de un yacimiento en proceso de excavación. El Camp de les Lloses, Tona (Osona, Barcelona). Problemática de conservación y exposición pública». *IV Congreso Internacional sobre Musealización de Xacementos Arqueolóxicos. Conservación e presentación de xacementos arqueolóxicos no medio rural. Impacto social no territorio*. 2006. Santiago de Compostela. Xunta de Galicia.
- M. DURAN; A. GAMARRA; I. MESTRES: 2007. «La musealització gradual d'un jaciment en procés d'excavació i la creació del seu Centre d'Interpretació. El Camp de les Lloses (Tona, Osona)». *Llibre de Tona*. 2007. Tona.
- S. REGUANT; P. BUSQUETS; M. VILAPLANA: 1987. *Geologia de la Plana de Vic*. Vic.
- I. RODÀ: 1989. *Catàleg de l'epigrafia i de l'escultura clàssiques del Museu Episcopal de Vic*. Vic.
- E. SANMARTÍ; J. PRINCIPAL: 1997. «Las cerámicas de importación, itálicas e ibéricas, procedentes de los campamentos numantinos». *Revista d'Arqueologia de Ponent*, 7. Lleida.

Centre d'Interpretació del Camp de les Lloses.

Carrer Pau Casals, 2, 08551 -Tona, Barcelona-. Tel. 93 812 52 34.

Correu electrònic: campdeleslloses@e-tona.net